

Een drietal terechtstellingen in Breda in het jaar 1721

door

WIM MUNIER

Het klinkt weinig geloofwaardig dat ene Joost Hendrik Tessenhuizen, wiens openbare belijdenis in 1716 in het lidmatenregister van de gereformeerde gemeente in het Limburgse Eijsden werd geregistreerd, dezelfde is als de oud-soldaat die enkele jaren later net als twee andere individuen in Breda werd terechtgesteld door onthoofding. Maar het is de volle waarheid. Een aantekening in de marge van het notulenboek van de gemeente sluit daaromtrent elke twijfel uit. Daarom volgt hier een kort overzicht van zijn wederwaardigheden in Eijsden.

In het lidmatenregister werd hij zonder opgave van datum als volgt geregistreerd: *Joost Hendrik Tessenhuizen, gewese soldaat, geboortig van Wolfhagen*, samen met de namen van vijf anderen.¹ Hij bleef echter de gemeente niet lang trouw. De akten vermelden al een jaar later dat hij in het nabijgelegen Breust tijdens een misviering was gesignaleerd en dat gebeurde ook daarna met een zekere regelmaat.² Hij werd daarover door de kerkenraad bij herhaling onderhouden, maar was niet voor verbetering vatbaar. Hij bekende zich openlijk tot de rooms-katholieke kerk en begon ook zijn kinderen in die godsdienst op te voeden. Hij werd uiteindelijk op 9 januari 1721 van de lidmatenlijst afgevoerd.³ Enige tijd later werd in het genoemde notulenboek aangetekend: *In de maand Augustus 1721 is deze persoon J.H. Tessenhuisen buiten Breda opentlyk onthoofd wegens fvalsche munt te slaan.*⁴

Het nieuws daarover had dus ook Eijsden bereikt. Begrijpelijk dat men het met een zekere voldoening aantekende. Het vormde immers het bewijs dat men met zijn royement juist had gehandeld. Het is deze aantekening die mij er toe bracht in het gemeentearchief van Breda een onderzoek naar de ware toedracht van de zaak te gaan instellen. Het resultaat daarvan volgt hier in deze bijdrage.

De valsemunters

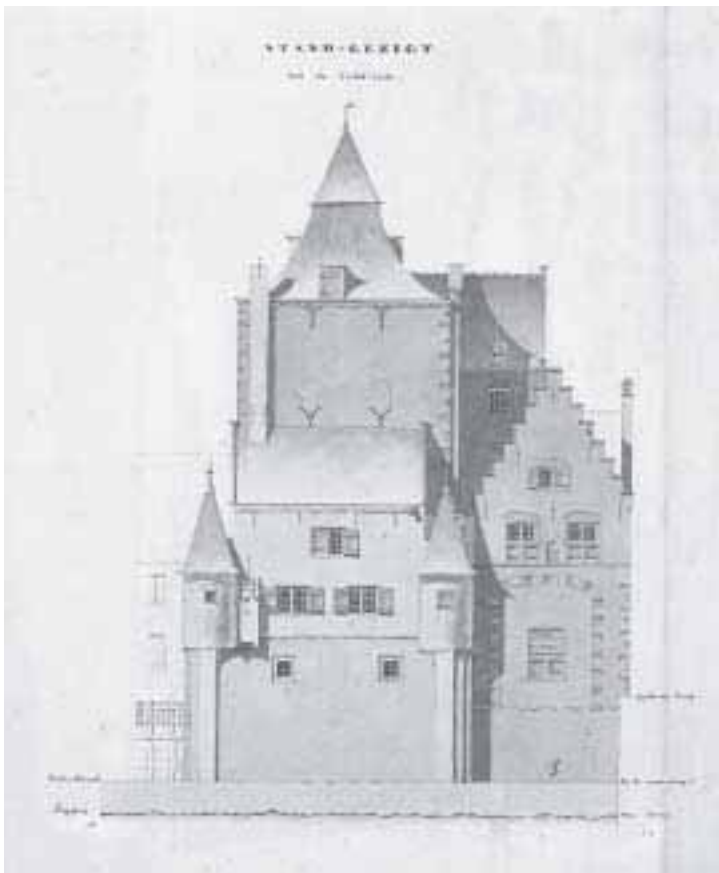
In de procesakten zijn de volgende persoonlijke gegevens te vinden.⁵ Joost Hendrik was geboortig uit Wolfhagen in het Land van Hessen. Hij was dus van Duitse afkomst. Een preciese geboortedatum wordt niet vermeld, maar hij was volgens deze akten 50 jaar oud en dus geboren omtrent 1670/1671. Zijn vader was soldaat geweest en had de dood gevonden tijdens een veldslag bij Kopenhagen. Zijn moeder leefde volgens zijn verklaring vermoedelijk nog in de plaats van zijn geboorte. De manier waarop hij deze verklaring aflegde wijst er op dat hij met haar slechts weinig relatie heeft onderhouden. Dat hield ongetwijfeld verband met zijn bewogen

levensloop. Hij was naar het voorbeeld van zijn vader soldaat geworden en had in verschillende legerafdelingen gediend. Genoemd worden een garde-regiment te paard, verder een regiment dragonders en de als regiment van Schwerin aangeduide legerafdeling.⁶ Hij had zijn loopbaan beëindigd door zich met zijn gezin in Oost bij Eijsden neer te laten. De naam van de vrouw, met wie hij in Luik op een niet nader genoemde datum in het huwelijk was getreden, wordt niet vermeld. Uit dit huwelijk waren drie kinderen voortgekomen.

Vermoedelijk met het oog op verbetering van zijn positie liet Joost Hendrik huis en haard in de steek en arriveerde op 10 februari 1721 in Weert. Daar trok hij in bij Pieter van Dort, die met zijn broer Willem samenwoonde en werkte als slotenmaker.⁷ Genoemde Pieter was 39 jaar oud en ook geboortig uit een soldatenhuwelijk. Zijn vader was Gerrit van Dort die als ruiter had gediend onder een zekere Vitinghoff. Hij was gehuwd met Anna Janssen die na de dood van haar man in Beek bij Nijmegen was gaan wonen. Door de vele verplaatsingen van de legerafdeling, waarin de man diende, had het echtpaar vaak moeten verhuizen. De oudste zoon Pieter was bijgevolg geboren in Terheijden in de Baronie van Breda, terwijl de tweede zoon Willem in Doesburg in Gelderland tijdens een krijgscampagne het levenslicht had aanschouwd. Ook de laatstgenoemde was begonnen als krijgsman, had zich later als hovenier gevestigd, maar was na het overlijden van zijn vrouw bij zijn broer ingetrokken met de bedoeling het vak van slotenmaker bij hem te leren. Hij had een dochter die in Grave bij een sergeantsvrouw woonde en er het omgaan met wollen stoffen leerde. Ook Pieter was gehuwd en vader van vier kinderen. Hij was duidelijk de meerdere van zijn broer en werd ook door Joost Hendrik steeds als zijn meester aangeduid.

Wie van hen op het idee gekomen is om zich toe te gaan leggen op valsemunterij is aan de dossiers van de schepensbank van Breda niet te ontnemen.⁸ In de stukken vliegen de verwijten over en weer. Pieter van Dort wijst naar Joost Hendrik Tessenhuizen, daarin gevolgd door de wat simpele broer, maar de oud-soldaat wijst alle beschuldigingen van de hand en klaagt de beide broers als de hoofdschuldigen aan. In ieder geval begaven zij zich gedrieën in het voorjaar van 1721 naar Maastricht om er de voor hun opzet benodigde spullen aan te schaffen. Er is sprake van de aanschaf van zogeheten gietzand, van koper en ander metaal, van potlood *om modellen daer mede te wrijven*, van salmoniak *om de vloet in 't koper te brengen* en tenslotte van een sublimaat *om de vos uijt het koper te jagen*.⁹

Eind mei begaven zij zich van Weert uit op pad eerst in zuidelijke richting, vervolgens ombuigend naar het westen met vermoedelijk Antwerpen als doel van de tocht. Onderweg beproefden zij het door hen geslagen geld kwijt te raken of om te zetten in goede munt. Zij slaagden in hun opzet in een veelvoud van dorpen. Genoemd worden Geel, Overpelt en Neerpelt, Mol, Hamont, Kelderhoef en Reusel. Zij bereikten op 30 mei Staats grondgebied in de Baronie van Breda. Zij waren van plan in Gilze de nacht van 30 op 31 mei door te brengen, maar liepen er, vermoedelijk bij het regelen van de verblijfskosten met de herbergier, tegen de lamp.¹⁰ Hoe de ontdekking plaatsvond en wie de ontdekking deed, wordt in de stukken niet duidelijk. Wel krijgen we nauwkeurige informatie over de geldelijke transacties die plaatsvonden. Er is sprake van logies *op de Tuldesse hoeff by Antonij*

1. Gevangentoren te Breda.

*Wagenmakers ad 18 stuivers*¹¹, waarvoor zij betaalden met drie door hen gemunte guldens en bijgevolg 42 stuivers terug ontvingen. Een ander stuk maakt melding van een door Joost Hendrik Tessenhuizen besteld glaasje brandewijn, dat 1 stuiver kostte en door dezen ook met een gulden vals geld betaald werd, waarvoor hij 19 stuivers terugontving. Weer een ander stuk maakt melding van door hem, eveneens voor 1 stuiver, aangeschafte tabak, waarvoor hij opnieuw met één gulden betaalde en dus weer 19 stuivers goed geld te pakken kreeg. Was het de herbergier zelf die argwaan kreeg en de autoriteiten waarschuwde? Het wordt in de stukken niet duidelijk. De drie mannen werden echter rond middernacht van hun bed gelicht en op een wagen afgevoerd. Zij hadden tevergeefs geprobeerd de gerechtsdienars op de mouw te spelden dat zij onderweg een pakketje met geld hadden gevonden, niet wetend dat de *inhoud van drie guldens daelder stucken, één ducaton ende eenige guldens stucken* uit vals geld bestond. Toen zij overrompeld werden, hadden zij geprobeerd enig vals geld in de bedstee, waarin de twee broers sliepen, te verdonkeremen, terwijl zij zich vanuit de kar, waarin zij werden afgevoerd, van een ander deel hadden ontdaan door het onderweg in een sloot te kieperen. Zij werden vervoerd naar Breda en daar in de gevangendoor in afwachting van een proces opgesloten.

Dat proces werd spoedig daarop door de schepenbank in naam van drossaard Arent, baron van Wassenaar, heer van Duyvenvoorde, Voorschoten, Veur etc., geopend.¹² Uit de stukken, ondertekend door griffier J.G. Michgorius, wordt duidelijk dat de drie delinquenten op 10 juni werden voorgeleid en nauwgezet werden ondervraagd. Men trachtte te achterhalen waartoe verschillende voorwerpen die op hen waren gevonden dienden. Het waren een aantal papieren en restanten van het valse geld.¹³ Daardoor kwam vast te staan dat zij voor een waarde van 400 gulden aan vals geld hadden vervaardigd. Speciale interesse trok een sleuteltje dat Pieter bij zich had en dat het vermoeden wekte dat het eventueel diende als toegang tot een elders bewaarde geldkist. De drager slaagde erin de onderzoekers te overtuigen dat het simpelweg diende voor een reistas die hij bij zich had.

Uiteraard concentreerde zich het onderzoek dat enkele dagen voortduurde op de vraag hoe het geld gefabriceerd was, waar en hoeveel ervan was uitgegeven, en wie het initiatief tot het vervaardigen had genomen. Joost Hendrik Tessenhuizen trachtte zijn handen in onschuld te wassen door te verzekeren dat de twee gebroeders de hoofdschuldigen waren en hem geheel onkundig hadden gelaten van hun bedoelingen! Hij zou zich zelfs onderweg bij herhaling er voor hebben ingezet zich van het valse geld te ontdoen door het weg te gooien. Even hardnekkig wezen de twee gebroeders Joost Hendrik aan als degene die hun het kunstje had geleerd en zij lieten doorschemeren dat hij zich al eerder aan valsemunterij had schuldig gemaakt. In het gerechtelijk dossier bevinden zich een tweetal brieven aan derden, waarin dit duidelijk wordt gesuggereerd.¹⁴ De schepenbank had deze brieven kennelijk onderschept en ze aan het dossier toegevoegd. In de akten zelf van de ondervraging worden deze aanklachten uitdrukkelijk bevestigd. Het gerechtshof kende daar duidelijk waarde aan toe. Dat verschaftte de twee broers echter geen vrijspraak. Integendeel. Het vonnis dat op 21 juni werd uitgesproken veroordeelde de beide broers tot de openlijke terechtstelling door onthoofding en het verlies van al hun goederen. Het vonnis werd nog diezelfde dag ten uitvoer gebracht.¹⁵ Het proces tegen de in hun ogen tot voornaamste schuldige bevonden Joost Hendrik werd door de gerechtsdienaars voortgezet. Hij werd verschillende malen stevig aan de tand gevoeld en toen dit geen voldoende uitkomst bracht werd hij op 18 juli veroordeeld tot scherpere ondervraging. Dit hield een behandeling op de pijnbank in. Toen de datum daarvan was aangebroken verklaarde Joost Hendrik zich uit angst voor wat hem te wachten stond bereid de ware toedracht te onthullen.¹⁶ Hij handhaafde zijn beschuldigingen aan het adres van de twee broers, maar gaf toe dat hij zich door hen tot het vuile bedrijf had laten winnen en in alle opzichten zijn medewerking had verleend. Zijn bekenenis werd als volgt in het verbaal vastgelegd:

Den gedetineerden eerst in de pijnbanck vastgebonden ende naderhand wederom losgelaten op 't versoek van hem gedetineerden, seght ende bekent vrijwilligh, dat hij het valsche geld te maken, ende het gene daer toe gerequireert word (...) geleert heeft van Pieter ende Willem van Dort, beijde alhier onlanghs daer over geëxecuteert.

2. Hek van de vierschaar uit de achttiende eeuw.

En op de vraag of hij evenals de twee anderen zich aan het delict van valse munterij schuldig verklaarde werd het volgende antwoord in het protocol opgenomen:

Den gedetineerden segt, dat hij met, ende beneffens de twee andere, hier vorens genoemt, het valsch geld heeft helpen gieten, omdat sij aen hem geseght hadden, du bist dogh een armen duijvel, en soo gij dat mede doet, kont gij nogh aen een stuck brood geraken.

Ook zijn verleden als soldaat kwam nog ter sprake, maar het onderzoek beperkte zich tot de vraag of hij in zijn dienstperiode bij tijd en wijle zich tot het maken van valse dobbelstenen had geleend, waarop het antwoord bevestigend had geluid. Een en ander werd in tegenwoordigheid van *den wel Edelen Heer Stadhouder ende alle de Heeren Schepenen, excepto Ooms, op heden den 21. Julii 1721 vastgelegd*.¹⁷

Het vonnis

Het onderzoek werd vanwege enkele juridische plichtplegingen nog enkele weken voortgezet. Daarbij kwamen echter geen nieuwe feiten meer aan het licht. Het vonnis werd ten gevolge van deze nadere onderzoekingen eerst op 8 augustus uitgesproken. Het werd als volgt in het protocol opgenomen:

dat den gedetineerden Joost Hendrick Tessenhuyse ter saeke voorz. ten behoeven van den heer heeft verbeurt lijff ende goede ende dat hij dienvolgens sal gebragt worden voor desen stadhuysse, ter plaetse alwaar men gewoon is Publicque Executie van Criminele Justitie te doen, omme aldaar andere ten exempel door den scherpregher met den swaerde te worden onthooft so-

3. Zwaard van de scherprechter.

daenigh datter de dood navolge, den gedetineerden daar inne condemnerende mitsgaders in de costen en misen van de Justitie, alles ter moderatie van haar Ed. Wel Achtbare.

Het vonnis werd nog diezelfde dag voltrokken.¹⁸ Het protocol maakt er geen melding van of dit geschiedde in tegenwoordigheid van een menigte kijklustigen. Het bericht over de executie bereikte spoedig daarop ook Eijsden.¹⁹ Het vond zijn weg naar het lidmatenregister van de gereformeerde gemeente en werd de directe aanleiding tot dit verhaal. Alvorens af te sluiten wil ik hier alsnog enkele bijlagen laten volgen, te beginnen met de tekst van de twee bijzonder boeiende brieven die ik eerder vermeldde.

Bijlage 1:

Seer goeden vriend Johannes.²⁰

Ick magh met regt de uij wel beklagen, dat UE swager Joost d'eerste mael is bij mijn gekomen met sijn soet vleijen, om door mijn broers geld ons en hem tot rijke luijden te maeken, als wij maer geld spenderen wouden, maer nu eijlaas in het aldergrootste ongeluck, dat ons soude connen overcomen. Deshalven versoeck ik seer vriendelijck aen UE dat gij desen brieff, die hier in steeckt, mijn vrou eens voor leest²¹ en segt haer dat sij maer op een kar gaet sitten, en komt soo ras bij mijn, als 't mogelijk is.

UE dienaer en vriend
was getekent Pieter van Dort.

Laet mijn vrouw oock een schoon hembt voor mijn Broeder medebrenghen.

De superscriptie was: aen den eersame Johannes, meester timmerman, woont in de Maestraart (sic), de tweede deur van de smit Frans Hoovels in de stad Weert.

Bijlage 2:

Breda den 4. Junii 1721

Eerwaerde seer beminde vrouw,

Ick en kan niet naerlaeten om UE bekent te maken, als dat wij hier alle drie gevangne sitten tot Breda, op den gevangen toorn, tot ons groot leetwesen. Deshalven versoek ik seer vriendelijck aen UE mijn lieve vrouw, dat gij mijn swart cammesool op het spoedighst wat laet verstellen, en brengt mijn dat hier, en oock mijn oude bruijne broeck, en oock die grijse gebreijde koussen, en oock een schoon hembt met mijn dicke slaepmuts, en een paer van die oude bonte neusdoecken, en oock dat swart cammesool van Joost, soo oock mijn oude callemincke hembtrock.²² Dan kont gij dese mijne clederen wederom medenemen. En gaet in de sluijtben, in dat kleine doosken, daer leggen die twee goude ringen in met de steenen, in een papierke gewonden, en brengt die mede. Die kunt gij hier verkopen, dan hebt gij rijsgelt wederom. Daer is oock nogh eenigh permissie geld, in een linnen sackje. Daer kont gij mede hier komen, en gij moet op het alderspoedighsten overkomen, soo haest als 't mogelijck is. En brengt mijn oock twee van mijn gebedeboecken mede, voor de glazen leggen. En brengt oock een loot luijcke snuf²³ mede van lapeer.²⁴ En segt mijn droevigh ongeluck tegen geen van mijn, off UE vrienden, want het een eeuwich schandaal is voor de familie, want sij sullen het tijts genoegh horen. En neemt uijt de sluijtben dat anderluij goed is, en leght dat in de kist. En gij moet aen niemandt geen goed geven, voordat mijn gesproken hebt, opdat gij geen verkeert goed wegh en geeft.

Hiermede den Heere in genade bevolen. En verblijve UE alderliefste man totter dood toe.

was getekent Pieter van Dort.

Ter sijde stond: Ogh mijn lieve vrou, had ik UE sin gedaen, en had ik dit werck noijt begonnen, ik en ware nu in dat elendt niet daer ik tegenwoordigh in ben. Adieu vaert wel.

Ick stuer het sleutelje van de sluijtben²⁵ in den brief, als het de Edele Aghtbare Heeren, daer believe in te doen.

De superscriptie was:

Aen Geertruij Prinsen, wonende op de Mijkuijl naest den procureur Smeets in de stad Weert.

Bijlage 3:

Cort statien ofte memorie van de penningen dewelcke bij de drie gevangene sijn gevonden, die tot Gilze sijn geapprehendeert op den 30den Mey 1721 snagts de klokke ontrent twaelff uren, te weten:

Bij Peter van Dort een van de gevangene in ganckbaer geld f. 43-17-12

Item bij Willem van Dort gevonden in ganckbaer geld f. 4- 1- 6

Item in hetselve geld van Willem een valse gl stuck bevonden Memorie

Item bij Joost Hendrick van Tessenhuijsen in ganckbaar geld f. 7-19- 9

Item Nog bij des. Peter van Dort bevonden een halven ducaton.

Item in een papiertje seven gl stucken en een daelder.

Item nogh elff gl stucken. Item een drie gl stuck en vier daelders.

Item nogh vier gl stucken. Alle vals geldt Memorie

Item Joost heeft uijtgegeven twee gl stucken, een aen Leendert

dheijnen, ende dandere aen de weduwe Ad. van Hout

Item nog bevonden in een huijssake (?) veel papiertiens

met alderhande goet Memorie

Item nog twee borsteltiens, een sleuteltje, veel boecxkens

Item nog een partije lujcxe oortiens²⁶ Memorie

Boven en behalvens het ganckbaer geldt heeft d'heer Schoutet

Boone²⁷ van het geldt genomen ende aen de luijden gegeven

die de gevangene naer Breda hebben gebragt eenen pattakon

Item nog bevonden twee sackpistoolen. Deene by Willem ende

dandere bij Joost, dewelcke sijn berustende bij de vorster

van Opstal tot Gilze Memorie

Item drie messen bij ieder van de gevangene een Memorie

Memorie

Dat Willem heeft geseght tegens Corn. van Poppel²⁸ dat de agterdeur open was geweest, ick zoude den dans wel hebben ontsprongen, ofte diergelijke woorden in substantie

Peter die heeft geseght dat Joost bij hem ende sijn broer was gecomen tot Postel.

Joost heeft geseijt dat hij het geldt tot Postel oft daer ontrent heeft gevonden. 's Morgens aen den selven wederom gevraegt sijnde, waer hij het geldt gevonden hadde, wiste hij niet te seggen waer, als alleen bij een plaats off dorp daer een spitsen thooren staat. Daer op Leendert dHeijn, inwoonder tot Gilze, seijde dat sal tot Breughel zijn, alswanneer Joost antwoorde ja.

Alswanneer Peter ondervraegt is geweest door de heer Schoutet en comende in de kamer daer hij bewaart wierde seijde tegens Joost als u gevraegt wort zeght van Budel.²⁹

Alswanneer hij wieder geapprehendeerd had Willem de haent pistool ofte in de sacke daer het pistool in was.

Aldus den 31. Meij 1721.³⁰

Een vervolg op dit stuk biedt de volgende memorie:

Op den tweeden Junij 1721 heeft Cornelis van Poppel aen den schepen Van Pelt³¹ doen bekent maaken, als datter nog eenige papiertiens met geldt in sijne beddestede was gevonden, daer de twee gevangene met namen Peter ende Willem van Dort hadden geslaperen. Waer op schepenen onder genoemt haer hebben getransporteerd ten huijse van den vs van Poppel ende aldaer bevonden als volgt:

Versien in een papiertie een drie gl stuck.
Item in des. een reidaelder stuck. Item een daelder stuck.
Item eijntlijck twee gl stucken.

Actum als boven; present Van Pelt, Lips ende Timmermans, schepen van Gilze.

Bij dit stuk bevindt zich een klein briefje, waarmee genoemde schepenen de memorie toezenden aan hun collega Boone te Breda,.

AANTEKENINGEN

- ¹ Zie daarvoor een artikel van mijn hand: 'Kanttekeningen bij enkele achttiende-eeuwse lidmatenlijsten van de gereformeerde gemeente van Eijsden (1700-1795)', in: *Uit Eijsdens Verleden*, nr 77, maart, 6-13. Zijn naam is te vinden op het in 1716 door ds Gijsbertus Rumpf geopende lidmatenlijst. Deze is te vinden in het in het Rijksarchief te Maastricht ondergebrachte archief van de NH Gemeente Eijsden, inv.nr. III (1718-1777).
- ² Archief NH Gemeente Eijsden, Notulenboek, inv.nr. III, onder genoemde data.
- ³ De naam werd simpelweg doorgekrast. In genoemd notulenboek staat in het verslag van de consistorievergadering van 13 januari 1721 dat dit gebeurde vanwege "de verstoktheid, ja hardnekkige boosheid en onverschonelyke vilipendie der vermaningen en geoeffende lankmoedigheid".
- ⁴ Dit werd aangebracht in de marge van het genoemd verslag.

5. Deze procesacten bevinden zich in het SAB, afd. 1-1b, Excerpten van vonnissen uit het register van criminele vonnissen, 1714-1728, inv.nr. R 114, nr 81. Over dit soort procesvoering uitvoerig: Loek Pisters en Marjolein van Riemsdijk, 'Criminaliteit en strafrechtspleging in stad en land van Breda, 1700-1795', in: *Jaarboek De Oranjeboom* 49 (1996), 65-116.
6. Ik heb geen poging ondernomen om de hier en elders genoemde legerafdelingen te determineren.
7. Ook de hier volgende biografische bijzonderheden zijn ontleend aan de procesakten onder de nrs. 83 en 87-89.
8. SAB, Archief Schepenbank, inv.nr. 134-7 en 134-8 met uitvoerige verslagen van de ondervraging van de delinquenten.
9. Termen waarvan de betekenis mij ontgaat.
10. In een van de begeleidende stukken over de gelden die op hen gevonden werden, staat dienaangaande: Cort statien ofte memorrie van de penningen dewelke bij de drie gevangene sijn gevonden, die tot Gilze sijn geapprehendeert op den 30sten mey 1721 snagts de klokke ont(rent) twaelff uren, aldus: SAB, Archief Schepenbank, inv.nr. 134-6.
11. Ik heb ook de hier genoemde localiteit niet kunnen determineren.
12. Over diens functie: F.A.Brekelmans, 'De drossaard en diens stadhouder', in: *Geschiedenis van Breda, II* (Schiedam, 1977), 96-99.
13. Aldus: Extract uijt de criminele rolle der Stat ende Lande van Breda. SAB, Archief Schepenbank, inv.nr. 133--83, waarin ook vervolg van de hele procesvoering.
14. Zie hierna onder bijlagen 1 en 2.
15. Aantekening daarvan in het eerder genoemd dossier onder inv.nr. 134-8, resp. ff.108v en ff.110-111v; zie ook het onder aantekening 5 genoemde artikel onder bijlage IV, op p. 111.
16. Zie op de genoemde rolle onder 25 juni.
17. Het protocol, opgemaakt door J.G.Michgorius met de volgende ondervraging werd getekend op 11 juli 1721.
18. SAB, Archief Schepenbank, inv.nr. 134-8, ff.116-117v.; zie ook weer de eerder genoemde bijlage IV.
19. De eerder geciteerde aantekening in het lidmatenregister als zou de executie buiten Breda hebben plaats gehad, moet naar het bovenstaande gecorrigeerd worden.
20. Deze brief aan een derde, de genoemde Johannes, timmerman in Weert, die verzwagerd was met Joost Hendrik Tessenhuizen, laat geen twijfel er over bestaan, wie de aanzet tot de valsemunterij had geleverd.
21. De vrouw kon zelf kennelijk niet lezen, zodat de ingesloten brief moest worden voorgelezen.
22. Kalmink of calmink is de naam van een zekere gewezen wollen stof, soms nader aangeduid als van kameelhaar; aldus het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*.
23. De luijsche snuf is vermoedelijk een bijzonder soort snuiftabak, die Pieter van Dort graag ter beschikking had.
24. Een mij onbekend gebleven term.
25. Over dit sleuteltje was tijdens de ondervraging veel te doen geweest. Zoals hier wordt meegedeeld paste hij op het slot van een sluitben (sluitmand) op hun thuisadres in Weert.
26. Luikse oortjes. Geldstukken dus.
27. De genoemde was schout van Breda.
28. Vermoedelijk de naam van de herbergier, waar de gevangenneming van het drietal had plaats gehad.
29. Kennelijk een mislukte afspraak voor het afleggen van een eensluitend getuigenis bij de ondervraging.
30. Een verslag van het gebeurde in Gilze.
31. Een van de verderop genoemde drie schepenen van Gilze.